

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון שיעורים בדרכיה: אישה והלכה

צוות דרכיה, לורי נוביק

תפילה (ג) | השכמת הבוקר

אילו תפילות יש לומר כאשר קמים בבוקר, ומדוע? האם נשים חייבות בברכות התורה?

- [לחצו כאן](#) כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- [הרשמו כאן](#) לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות [כאן](#).

מאת: לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפון, שיינע גולדברג והרב דוד ספרלינג
תרגום: ישראל גרסון | עריכה בעברית: עדיה בלנק

יצירה חדשה

אנו פותחים את הבוקר בתפילות ופעולות המבטאות את הכרת התודה שלנו על כך שהתעוררנו רעננים ושקיבלנו את ההזדמנות לחיות יום נוסף לעבוד בו את ה'.

מודה אני

עם הקימה אנו אומרים מודה אני, ומבטאים הכרת הטוב למלכנו על כך שהחזיר בנו את הנשמה. לגברים ונשים כאחד יש הרבה על מה להודות.

בדרך כלל, נוסח התפילה כתוב בגוף ראשון בלשון רבים – "אנו" – כביטוי להיותנו חלק מכלל העם היהודי. ברכת הודאה זו, לעומת זאת, כתובה בלשון יחיד, "אני". מסיבה זו, חלק מהנשים אומרות "מוֹדָה אני", עם קמץ, בלשון נקבה. הרב יצחק יוסף פוסק כך:

ילקוט יוסף קצוש"ע אורח חיים סימן א – הלכות השכמת הבוקר והאשה אומרת מוֹדָה אני [הדל"ת בקמץ].

בפועל, אישה יכולה להתפלל בכל נוסח שאליו היא רגילה.¹

נטילת ידיים

אנו נוטלים ידיים כהכנה לתפילה² ולברכות השחר³. ישנן שתי סיבות עיקריות לכך:

1. **ניקיון**. מבחינה פיזית, ידינו צריכות להיות נקיות בזמן התפילה. רבינו אשר (הרא"ש) מסביר מדוע חוששים לכך במיוחד בתפילת שחרית:

1 שו"ת שבט הלי' חלק י סימן ח
בענין מודה אני שהיא הודאה בעלמא תגיד כפי שרגיל לה בפה יותר.
2 תלמוד בבלי מסכת ברכות טו ע"א
אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל – מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, דכתיב: ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'.
3 תלמוד בבלי מסכת ברכות ס ע"ב
כי מתער [מתעורר], אומר: אלהי, נשמה ... כי משי ידיה [נוטל ידיו], לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים. כי משי אפיה [רוחץ פניו], לימא: ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעי.

רא"ש ברכות ט, כג
כי משי ידיה אומר ברוך אקב"ו על נטילת ידיים לפי שידין של אדם עסקניות הם ואי אפשר שלא
ליגע בבשר המטונף בלילה. תיקנו ברכה [על נטילת ידיים] קודם שיקרא ק"ש [קריאת שמע]
ויתפלל.

מאחר שייתכן שידינו זזו במשך הלילה ונגעו בחלקי גוף שאינם נקיים, יש ליטול אותן לפני התפילה.

II. הכנה רוחנית. בכל בוקר אנו מתעוררים כאילו נוצרנו מחדש, ונטלים את ידינו כדי להתכונן ליום
חדש של עבודת ה'. הרשב"א משווה זאת להכנות הכהנים לעבודת המקדש באמצעות קידוש (נטילת)
ידיהם.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן קצא
יש לומר לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב (איכה ג', כג) "חדשים לבקרים רבה
אמונתך" ... וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו. ועל דבר
זה תקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר. ולפיכך אנו צריכין להתקדש
בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו.
לדעת הרא"ש, נטילת ידיים היא הכנה מעשית לתפילה. הרשב"א מוסיף כי מדובר במעשה רוחני של
התקדשות מחודשת. גישות אלה מובילות לדעות שונות בנוגע למתי צריך ליטול ידיים בברכה. פוסקי
ההלכה הרואים את נטילת הידיים כהכנה מעשית וניקוי לקראת התפילה, פוסקים שיש להמתין עם
הברכה על נטילת הידיים עד ממש לפני התפילה עצמה. אלה הרואים את הנטילה כהתחדשות רוחנית
פוסקים שיש לברך על נטילת ידיים מיד אחרי הקימה.⁴

נשים מחויבות בתפילה בכל יום. (ראו כאן) הן גברים והן נשים עובדים את ה' בכל יום ומתחילים אותו
בהכרת הטוב על התחדשותם הרוחנית. לפי שתי הגישות, אישה צריכה ליטול ידיים בברכה בכל בוקר,
ורצוי שתאמר את ברכות השחר בסמוך לכך.⁵

נטילים כל יד שלוש פעמים לסירוגין מסיבה נוספת. הגמרא כותבת שרוח רעה לא עוזבת את הידיים
עד שנטילים כל יד שלוש פעמים.⁶

אשר יצר

ברכת אשר יצר מבטאת את הפליאה מגוף האדם, ומזכירה לנו שתפקודי הגוף הבסיסיים ביותר
מאפשרים לנו לעמוד ולהתקיים לפני הקב"ה.

בדרך כלל מברכים אשר יצר אחרי שמתפנים, אך הרמ"א כותב שקיים מנהג לברך זאת בבוקר אפילו
אם לא ביקרנו בשירותים. מדוע? המשנה ברורה מסביר שמעבר להודאה לקב"ה על תפקוד גופני

4 שולחן ערוך אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבקר סימן ו
יש נוהגין להמתין לברך על נט"י [נטילת ידיים] עד בואם לבית הכנסת, ומסדרים אותו עם שאר הברכות. ובני ספרד לא נהגו
כן. ועכ"פ [ועל כל פנים] לא יברך ב"פ [ב' פעמים] ומי שמברכם בביתו, לא יברך בבהכ"נ [בבית הכנסת], וכן מי שמברכם
בבהכ"נ [בבית הכנסת] לא יברך בביתו (כל בו סימן ב').

5 הרב דוד אויערבך, הליכות ביתה א, ב
אשה חייבת ליטול ידיה לאחר קומה משנתה
הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה, תפילת נשים, ה, ד
וגם מי שאינה מתפללת בבוקר מפני טרדות ביתה, תשתדל לפחות לומר את ברכות השחר סמוך לקימה ולנטילה, וכך
תהיה הנטילה הכנה לברכות השחר.

6 עם זאת, לא ברור אם החשש לרוח רעה קיים במלואו בימינו.
שבת קט ע"א

רבי נתן אומר: בת חורין היא זו, ומקפדת עד שירחוץ ידיו ג' פעמים
לחם משנה שביתת עשור ג, ב
ומדרינו ז"ל לא הזכיר כן בהל' תפלה משמע דלא חייש לרוח רעה דאין אותו רעה מצויה בינינו

מסוים, ברכת אשר יצר מאפשרת לנו להודות לו על כך שאנו נוצרים מחדש בכל יום.

רמ"א, אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבקר סימן ד
הגה: וי"א [ויש אומרים] גם אשר יצר, ואפילו לא עשה צרכיו, וכן נהגו

משנה ברורה סימן ד ס"ק ג
גם אשר יצר – הטעם משום דבבוקר נעשה כבריה חדשה וצריכין אנו להודות לו וניתקן ברכת
אלקי נשמה ואשר יצר על יצירת הגוף

גם כאן, הסבר זה תקף לחלוטין לגבי נשים. אל לנו לקחת את בריאותנו ואת תפקודינו הגופניים כמובנים
מאליהם.⁷

אלוקי נשמה

הגמרא קובעת כי יש לומר את ברכת אלוקי נשמה כחלק מברכות השחר. ברכה זו מבטאת את ההכרה
בכך שה' נותן בנו את הנשמה בכל יום.

ברכות ס ע"ב
כי מתער (=מתעורר) אומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא... ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים
מתים.

גם בברכה זו נשים רשאיות לומר "מוֹדָה אני לפניך" בלשון נקבה. ספר הכוזרי מזכיר את ברכת אלוקי
נשמה כתפילה השגורה בפי הנשים בתקופתו.

ספר הכוזרי מאמר א
ופתיחת תפלתנו שיודעים אותה הנשים כל שכן החכמים: "אלהי נשמה....".

אפילו בתקופה שבה נשים לא קיבלו את ההשכלה הדרושה כדי להתפלל את כל התפילה, ידעו הנשים
להתפלל ולהודות באמצעות ברכת אלוקי נשמה.

ברכות התורה מדוע מברכים ברכות התורה?

לברכות התורה שלוש מטרות עיקריות, כאשר כל אחת באה לידי ביטוי בקטע גמרא. הבה נתחיל את
דיוננו על ברכות התורה בהתבוננות בכל קטע ובמשמעותו.

1. בקשת רשות להתחיל בלימוד. הגמרא מלמדת שיש צורך בברכה לפני לימוד תורה.

ברכות יא ע"ב
א"ר [אמר רב] יהודה אמר שמואל: השכים לשנות, עד שלא קרא ק"ש [לפני שקרא קריאת שמע] צריך
לברך

אדם לא יכול פשוט להתעורר בבוקר ומיד להתחיל בלימוד תורה, אלא יש לומר את ברכות התורה לפני
לימוד תורה בכל יום. אם לא אמר את ברכות התורה בזמן, הברכה השנייה שלפני קריאת שמע
(המתחילה במילים "אהבת עולם" בנוסח ספרד או "אהבה רבה" בנוסח אשכנז) יכולה בדיעבד להיחשב
כתחליף לברכת התורה, מאחר ששתי הברכות הן בעלות תוכן חופף.⁸

⁷ במאמר מרגש באנגלית, הד"ר קנת' פרגר מתאר את עוצמתה של ברכת אשר יצר ואת הניסים שפוקדים אותנו בחיי
היומיום, במיוחד לאור התאוששות בנו מתאונת דרכים והמשמעות של הורדת הקתטר שלו.
⁸ ברכות יא ע"ב

בכך ברכות התורה עשויות להיות דומות לברכות המצוות. אחת הדרכים להסביר את ברכות המצוות היא שהן מעין דרך לקבל רשות או אפילו היתר לקחת חלק במצווה, בדומה לברכות על האוכל או ברכות הנהנין (ניתן לראות את הדיון על כך כאן). במקרה זה, ברכות התורה מעניקות לנו רשות לעסוק בלימוד תורה.

II. מסגור הלימוד. לפי קטע נוסף בגמרא, הגלות מארץ ישראל נגרמה בשל כך שלא היו מברכים את ברכות התורה.

נדרים פא ע"א

דאמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב "מי האיש החכם ויבן את זאת [ואֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי ה' אֱלֹהֵי וַיְגַדֶּה עַל מֵה אֲבָדָה הָאָרֶץ נִצְתָה כַּמְדָּבָר מִבְּלִי עֲבָר]" (ירמיהו ט', יא)? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב "ויאמר ה' על עזבם את תורתִי [אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֵיהֶם וְלֹא שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא-הִלְכוּ בְהַ]" (שם, יב). היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה.

לפני שניגשים לעסוק בתלמוד תורה, עלינו לפתוח בהכרה בכך שהתורה שייכת לקב"ה ובכוונת ליבנו אל התורה ולימודה, ואם לא – ניענש.⁹ מדוע? משום שברכות התורה מגדירות את לימודנו כחלק בלתי נפרד מעבודת ה' שלנו, כהליכה בדרכי ה' ובתורתו, ולא רק כעיסוק אינטלקטואלי.

III. שבח בכל יום. קטע שלישי מהגמרא מלמד אותנו שכל אדם צריך לברך על התורה כשבח לה' על מתנת תורתו.

ברכות כא ע"א

מנין לברכת התורה לפניה מן התורה? שנאמר "כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו" (דברים ל"ב, ג).

הגמרא מביאה פסוק מתחילתה של שירת האזינו, שאותה משה רבנו שר לפני בני ישראל. רש"י מסביר שמשה פנה לה' בברכה ועם ישראל ענה לו "אמן". בעקבות זאת משה ממשיך עם דברי השירה, שהם דברי התורה.¹⁰ פסוק זה מדגיש את חובתנו לתת שבח לה', שנתן לנו את התורה.

חייב מדאורייתא או מדרבנן?

בספר המצוות, הרמב"ם אינו מתייחס לברכות התורה כמצווה מדאורייתא. יש בכך הגיון מאחר שכמעט כל הברכות חיובן מדרבנן. הרמב"ם ככל הנראה רואה את הפסוק משירת האזינו כאסמכתא, ולא כדרשה מחייבת מבחינה הלכתית.

במשנה תורה, כולל הרמב"ם את ברכות התורה בהלכות תפילה, כלומר רואה אותן כחלק מהתפילה שיש לומר בכל יום. זה עשוי לשקף את העמדה שלפיה ברכות התורה הן בעצם ברכות שבח יומיות לקב"ה.

הלכות תפילה ז, יא

בכל יום חייב אדם לברך שלש ברכות אלו ואחר כך קורא מעט מדברי תורה.

⁹ ר"ן נדרים פא

ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל... שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו

¹⁰ רש"י ברכות כא ע"א, כי שם ה' אקרא

כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל אני אברך תחלה ואתם ענו אחרי אמן כי שם ה' אקרא בברכה אתם הבו גודל לאלהינו באמן

מנגד, הרמב"ן מונה את ברכות התורה כחלק ממצוות עשה מדאורייתא שלדעתו הרמב"ם השמיט שלא בצדק מספר המצוות.

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין, מצוה טו שנצטוונו להודות לשמו ית' בכל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לנו בתנו תורתו אלינו והודיענו המעשים הרצויים לפניו שבהם ננחל חיי העולם הבא... ובשלישי שלברכות (כא ע"א) אמרו 'מנין לברכת התורה לפני מן התורה? שנ' כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו...' והעולה מזה שברכת התורה לפני מצות עשה דאורייתא.

הרמב"ן מדגיש את חשיבותן של הברכות קודם לימוד התורה. הוא מצטט את הקטע שראינו ממסכת ברכות כדי להראות שברכת התורה היא מצווה מדאורייתא, ופוסקי הלכה רבים מקבלים גישה זו.

מגוון ברכות

הברכות הרבות הכלולות בברכות התורה משקפות את מגוון המטרות שלהן כפי שהן מופיעות בגמרא.

הברכות מתחילות בנוסח רגיל של ברכת המצווה, ממשיכות בבקשת יצירת קשר עם ה' דרך הלימוד, ומסיימות בשבח והודאה על האופן שבו התורה מעצבת אותנו לעם.

סידור התפילה, ברכות התורה

ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לעסוק בדברי תורה (נוסח אחר: על דברי תורה). והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו ובפיות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאנו (וצאצאי צאצאינו) כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, ברוך אתה ה' נותן התורה.

לאחר ברכות התורה רצוי לעבור לעשייה, כלומר ללמוד תורה (ראה רמב"ם לעיל). בדרך כלל אומרים את ברכת כהנים המסמלת את כל הברכות שה' משפיע עלינו, וכן קטע נוסף מהמשנה ומהגמרא.

לימוד התורה נועד למסגר ולהגדיר את יומנו כיהודים. בברכות התורה אנו מגדירים את היום כזמן שבו אנו לומדים על ה' ועל רצונו. מסיבה זו, הברכות נאמרות פעם אחת בבוקר ואין צורך לחזור אליהן לפני כל לימוד תורה. אנו מחוברים ללימוד התורה לאורך כל ימינו, גם כאשר איננו עוסקים בכך באופן רשמי.¹¹

חיוב?

נשים פטורות ממצוות תלמוד תורה (הרחבה נוספת בנושא ניתן למצוא כאן). משום כך היינו מצפים שהשולחן ערוך יפסוק שאסור לנשים לברך את ברכות התורה, בדיוק כפי שהוא אינו מתיר לנשים לברך

¹¹ הצ"ח מציע שאישה תברך את ברכות התורה בכל פעם מחדש, לפני שהיא ניגשת ללמוד, שכן העובדה שנשים פטורות מהמצווה "והגית בו יומם ולילה" מעידה על כך שנשים לא חושבות על התורה בזמן שאינן עוסקות בלימוד. הצ"ח עצמו מודה כי אף פוסק אחר לא מזכיר רעיון זה וכי הוא לא נפסק להלכה, אולי משום שנשים אכן חושבות על התורה לאורך היום אפילו אם אינן מחויבות בכך.

תוספות ברכות דף יא ע"ב וי"ל [ויש לומר] דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק. צ"ח ברכות יא ע"ב

ואומר אני דבר חדש, כיון שעיקר הטעם שאין היסח הדעת מפסיק לענין ברכת התורה הוא משום דכתיב והגית בו יומם ולילה, ולפ"ז [ולפי זה] דבנשים אף שמברכין ברכת התורה כמבואר בסוף סי' מ"ז [סעיף י"ד] מטעם שיכולים ללמוד תורה שבכתב וגם בדינין שלהם כמבואר בב"י [בבית יוסף] שם, מ"מ עכ"פ [מכל מקום על כל פנים] לא שייך בהו והגית יומם ולילה, א"כ [אם כן] אם ברכו בשחר כנהוג ובאמצע היום אחר שכבר הפסיקו בדברים אחרים ישבו ללמוד איזה דבר מקרא וכיוצא מה שרשאים ללמוד, חייבים לברך שנית ברכת התורה. ואמנם לא מצאתי מזה זכר בדברי הראשונים ואחרונים.

על מצוות אחרות שמהן נשים פטורות (הרחבה נוספת בנושא ניתן למצוא כאן). אך השולחן ערוך פוסק שנשים אכן מברכות ברכות התורה.

שו"ע אורח חיים סימן מז, יד
נשים מברכות ברכת התורה:

ישנן שלושה טעמים עיקריים לכך:

א. קיום מצוות מרצון. אם ברכות התורה נאמרות דווקא לפני קיום המצווה הרשמית של תלמוד תורה, אישה עדיין יכולה לברך עליה אפילו שהיא פטורה ממנה, בדיוק כפי שיכולה לברך על מצוות שמקיימת מרצון ללא חיוב. זו אכן כנראה פסיקתו של הגר"א.¹²

ביאור הגר"א אורח חיים סימן מז ד"ה נשים
אלא העיקר ע"פ מ"ש [על פי מה שכתב] תוספות וש"פ [ושם פירש] דנשים מברכות על כל
מ"ע שהז"ג [מצות עשה שהזמן גרמא]

הגר"א כותב שגבר לא יכול לצאת ידי חובת ברכות התורה בברכה של אישה, כיוון שברכת התורה של נשים היא אכן בגדר קיום מרצון.

עם זאת, הגר"א מתקשה להסביר מדוע השולחן ערוך פוסק שנשים מברכות את ברכות התורה, במיוחד לאור העובדה שהוא מתנגד לברכות של נשים על קיום מצוות מרצון ללא חיוב.
א. ידע תורני מעשי. נראה שהשולחן ערוך גורס שנשים חייבות בברכות התורה כיוון שהמשמעות של ברכות אלה היא רחבה יותר מהכנה למצוות תלמוד תורה גרידא (ממנה נשים פטורות). גישתו מבוססת על פוסק הלכה מוקדם יותר, המהרי"ל.

המהרי"ל בעצמו כותב שיש עדיפות שאישה תלמד הלכה דרך התנהלות יומיומית המועברת במסורת מדור לדור ולא באמצעות לימוד תורה פורמלי. (הרחבה נוספת בנושא ניתן למצוא כאן.) עם זאת, הוא פוסק שנשים חייבות בברכות התורה.

שו"ת מהרי"ל החדשות סימן מה
ואטו נשים מי לא מחייבי בתמיד וקרבנות כמו אנשים, הא חייבות בתפילות... וכ"ש [וכל שכן]
כדפי' [כדפירשתי]... דלדברי סמ"ק דחייבות ללמוד מצוות דשייכי בהו ולעסוק ולחזור אות' כדי
שיעשום [כתקונם], והא חשיב תורה ...

המהרי"ל מציע שני הסברים לכך שנשים חייבות בברכות התורה. ראשית, נשים חייבות בתפילה, שכוללת פסוקים, ולפני אמירתם יש לברך את ברכות התורה. שנית, המהרי"ל טוען שעל נשים ללמוד הלכה, וכי לימוד של הלכות מעשיות נחשב כתלמוד תורה לעניין הברכות.

לפי שיטה זו, ברכת הנשים על התורה אכן נובעת מעצם החובה ללמוד תורה, אך לא דווקא מהחובה הפורמלית שגברים מחויבים בה. המגן אברהם, פרשן מרכזי על השולחן ערוך, פוסק לפי גישה זו.¹³

¹² מאחר שנשים פטורות מהמצווה הרשמית של תלמוד תורה, הגר"א ראה את ברכות התורה כרשות עבור נשים. משום כך נשים לא יכולות להוציא גבר ידי חובה באמירת ברכות התורה, ואישה הנתונה בספק לגבי האם אמרה אותן לא תחזור על הברכות.

ביאור הלכה סימן מז
והגר"א בביאור חולק ע"ז [על זה] הטעם ע"ש [עיין שם] אלא הטעם דמברכות הוא דאף דפטירי מתורה מ"מ [מכל מקום] יכולות לברך ולומר וצונו דלא גריעא מכל מ"ע [מצות עשה] שהזמן גרמא דקי"ל [דקיימא לן] דיכולות לברך עליהן וכדלעיל בסימן י"ז ס"ב עיין שם ולפ"ז [ולפי זה] אין יכולות להוציא את האישי

¹³ מגן אברהם או"ח ס' מז ס"ק יד

דהא חייבות ללמוד דינין שלהם

III. התורה עצמה. שיטה שלישית טוענת כי ברכות התורה לא נאמרות על מעשה לימוד התורה, אלא על התורה עצמה ועל עיסוקנו בה. הגר"ז מביא רעיון זה בשם אביו, ר' חיים מבריסק:

חדושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם, הלכות ברכות יא, טז
ושמעתי מפי אמו"ר [אבי אדוני מורי] הגאון החסיד זצוקללה"ה שאמר, דבבה"ת [דברכות התורה] אין הברכה על קיום המצוה של ת"ת [תלמוד תורה], רק דהוא דין בפ"ע [בפני עצמו] דתורה בעי ברכה, וכדילפינן לה בברכות דף כ"א מקרא דכי שם ד' אקרא וגו', א"כ [אם כן] אין זה דין ששייך להמצוה כלל, רק דתורה עצמה טעונה ברכה, ונשים פטורות רק מהמצוה של ת"ת [תלמוד תורה], אבל אינן מופקעות מעצם החפצא של ת"ת [תלמוד תורה], ולימודם הוא בכלל ת"ת [תלמוד תורה], ושפיר יש להם לברך על לימודם...

לפי ר' חיים, ברכות התורה אינן ברכות על קיום מצווה כמו ברכות על אכילת מצה או על נטילת לולב. "רק דתורה עצמה טעונה ברכה". אלו הן ברכות שבח והודאה על עצם התורה. עלינו להכיר במתנה העצומה שהיא התורה לפני שאנו ניגשים לעסוק בה, בין אם אנו מחויבים במצוות תלמוד תורה ובין אם לא.

נשים מברכות את ברכות התורה מתוך חיבור עמוק אליה, "מעצם החפצא של תלמוד תורה", ללא כל קשר לחיוב פורמלי ללמוד אותה, ודבר זה חוצה מגדרים.

העובדה שנשים פטורות מהמצווה הפורמלית של תלמוד תורה משפיעה על מה נשים לומדות ואיך. אך דבר זה אינו גורע מחשיבותה של התורה לנשים. החיוב בברכות התורה מעניק לכל יהודי את האפשרות לבטא את חשיבותה של התורה בחייו בכל יום ויום.¹⁴

אנו פותחים כל יום בהכרה ובברכות על מתנותיו העצומות של ה' – עצם קיומנו, והתורה.

מבחינה מעשית, מתי עלינו להגיד את הברכות הנאמרות בהשכמת הבוקר?
לעיתים, מציאת זמן לתפילה עשויה להיראות קשה או בלתי אפשרית. מתי אישה, במיוחד אם היא עסוקה בטיפול בילדים, אמורה למצוא זמן להגיד מודה אני, ליטול ידיים, לברך אשר יצר, אלוקי נשמה, ברכות התורה וברכות השחר?

תפילת מודה אני, מאחר ושם ה' אינו מוזכר בה, יכולה וראויה להיאמר מיד כשמתעוררים. נטילת ידיים וברכת אשר יצר יכולות לחכות עד שאישה מגיעה לשירותים ובקלות יכולות להיאמר מיד לאחר מכן. רצוי מאוד ליטול ידיים לפני האכלת ילדים, מכיוון שהגמרא חוששת לרוח רעה על הידיים במיוחד בהקשר של האכלת ילדים¹⁵ (אף שיש הגורסים שרוח רעה אינה קיימת בימינו¹⁶).

מציאת זמן עבור אלוקי נשמה, ברכות התורה וברכות השחר עשויה להיות מאתגרת יותר, ביחוד אם יש לאישה זמן מוגבל להקדיש לתפילה.

עצה טובה היא ללמוד אותן בעל פה (או להדפיס אותן על כרטיסיה קטנה שתהיה בהישג יד). אף אחת מהברכות האלו לא לוקחת הרבה זמן, ואישה יכולה להגיד אותן כחלק משגרת הבוקר שלה, כשייש לה

¹⁴ לפי שתי הגישות האחרונות, אישה יכולה להוציא גבר ידי חובת ברכות התורה. לפי הביאור הלכה, זאת משום שקיימת חובה ללמוד הלכות למעשה. אם תהיה אישה שתדע את כל ההלכות, ייתכן והוא יטען שהברכה כבר אינה בגדר חובה. לא ברור שיש בכלל מציאות של ידיעת כל ההלכות המעשיות, תמיד יש עוד ללמוד.

ביאור הלכה סימן מז

נשים וכו' – הטעם דהא חייבות ללמוד הדינים שלהם.

15 יומא עז ע"ב

תנא דבי מנשה רשב"ג אומר מדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת ... מ"ט? אמר אב"י משום שיבתא

16 תוספות יומא עז ע"ב ד"ה משום

ומה שהעולם אין נזהרין עכשיו בזה לפי שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכויות

כמה רגעים לכך. שיטה זו בדרך כלל יותר מעשית מאשר להמתין עם הברכות עד שיהיה לה זמן לעמוד להתפלל ממש. מסיבות אלה, היא לא צריכה להגיד את כל שלוש הפסקאות שבדרך כלל מגיעות אחרי ברכות התורה, אלא יכולה להסתפק באמירת ברכת כהנים, או אם אין לה זמן ואינה יודעת מתי תתפנה להתפלל, רק להגיד את הפרשייה הראשונה של קריאת שמע.

אם יש לה ילדים בסביבה, היא יכולה להגיד את הברכות בקול. באופן זה הילדים מבינים שהיא מתפללת וגם לומדים ממנה את התפילה, ובהמשך ידעו להצטרף אליה ולא להפריע.

העמקה נוספת

- ביק, הרב עזרא, "אשר יצר", "אלוקי נשמה", ו"ברכות התורה", מהמבנה והמשמעות של התפילה בכל יום (סדרת שיעורים בבית המדרש הוירטואלי). ניתן למצוא [כאן](#).
- פרגר, ד"ר קנת', "ברכה לכל". ניתן למצוא [כאן](#) (באנגלית).